

לימודי היסטוריה בחמ"ד

# מחון פדגוגי

שאלון ההגבר תכנית חדשה

שאלון 29361

קיץ תשפ"ב

לשימוש פנימי בלבד.

המסמך לא עבר עריכה לשונית.



אל: המחנכות והמחנכים להיסטוריה בחמ"ד המלמדים את יחידות ההגבר (יחידות 4-5)  
מאת: בלהה גליקסברג, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד

שלום רב!

שמחה לשלוח אליכם את המחווון הפדגוגי של שאלון 29361 (תכנית חדשה) שהתקיים במועד הקיץ תשפ"ב.

### מבנה המחווון הפדגוגי:

- א. הצגת השאלה כפי שהופיעה בבחינת הבגרות  
ב. הצגת התשובות האפשריות

הלמידה מתוך המחווון ככלי-עבודה צריכה להתייחס למספר מישורים:

- שימוש נכון במילות ההוראה- פיצוח נכון של השאלה
- שליטה בציר הזמן והמקום המופיע בשאלות הבחינה
- התמודדות עם מספר מטלות/חלקים בשאלה והקשר ביניהם
- התמודדות עם שאלות שונות לנושא זהה
- דיוק בתוכן התשובה בהתאם לתוכן השאלה
- הנחלת מיומנויות מתחום הדעת לתלמידים

### תזכורת - פירוש מילות ההוראה המקובלות:

- "ציין" - על התלמיד לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג עליו נשאל **בלי לפרט**.
- "הצג" - על התלמיד לפרט את הידוע לו על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע.  
כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. **אין צורך להסביר**.
- לעיתים השימוש בהוראה זו ילווה בציון כמותי של הרכיבים הנדרשים בשאלה. הכימות הוא ציון מספר הרכיבים הנדרשים לתשובה מלאה והוא מבהיר לתלמיד את הנדרש ממנו וכן מנחה את המורה בזמן הערכת התשובה.
- "הסבר" - על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך **ביאור** או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" **הבהרת קשר** בין מושגים.
- "השווה" - על התלמיד לבדוק את **הדומה והשונה** בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.
- "נמק" (בסס) - על התלמיד **לבסס** דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות, ערכים ועוד.
- "הדגם" - על התלמיד להביא **דוגמה** לביסוס או להבהרה.
- "הביאו מקור"/"אתרו מקור" – על התלמיד לציין שם מקור ועמוד בו הוא מופיע במקראה.

### חשוב להזכיר ש...

- התשובה במחווון מכילה רק את גרעין התשובה, ואין לראות בה תשובה מלאה. התשובה מאזכרת את הכיוונים האפשריים ויתכן מצב שיש תשובות נוספות שאינן במחווון. תשובה מלאה היא תשובה שמרחיבה את הרכיבים השונים, מציגה, מסבירה ומקשרת לפריט הנשאל בשאלה, לאירוע או לטקסט בהתאם לנדרש בשאלה.
- התשובות המנוסחות על ידי התלמיד יכולות להיות מנוסחות בדרכים שונות, גם באופן השונה מהנוסח המופיע במחווון. דבר זה אינו פוסל את התשובה אם היא מכילה את כל המטלות הנדרשות בשאלה ותוכנה נכון.
- בתשובה שבה נדרשים כמה רכיבים, אם תלמיד ענה רק על חלק מהם הוא יקבל ציון חלקי בהתאם לטיב התשובה.
- בשאלות שבהן יש כמה מטלות - יש לשים לב אם התלמיד נדרש לקשר בין המטלות מבחינת תוכנו, עליו להציג את המטלות ולהסביר את הקשר ביניהן.
- שאלות בעלות שני חלקים שבהן התשובה לחלק השני נובעת מן התשובה לחלק הראשון הן שאלות משורשרות. במקרה זה אם התשובה בחלק הראשון אינה נכונה, לא ניתן יהיה לקבל את התשובה בחלק השני.
- יש שאלות המתוחמות בזמן ומקום. על התלמיד להתייחס לזמן והמקום שנדרשו בשאלה, וכן להשתמש במושגים המתאימים להם.
- כדאי להרגיל את התלמידים לבדוק כמה מטלות יש בשאלה ולסמן אותם על מנת לא לשכוח לענות על כולן.
- מחברות הבררות הנבדקות הן מחברות סרוקות. חשוב מאוד להנחות את התלמידים להקפיד על כתב גדול וברור, רווחים בין שורה לשורה, לכתוב בעט חזק, לשמור על שוליים בצדי העמודים, בראש העמוד ובתחתיתו וכן לכתוב את מספרי שאלות בדיוק כפי שמופיע בשאלון.
- כדאי להנחות את התלמידים כי לא ייתכן מצב שבו יש תשובה זהה לשתי שאלות שונות. זוהי נורת אזהרה לתלמיד שאחת מן התשובות אינה נכונה.
- תלמיד שיש לו התאמה של שיעתוק בחינה ומוותר עליה פוגע בעצמו, כיוון שהבוחנים מתקשים לקרוא את כתב היד ויתכן והציון שיקבל על השאלות ייפגע.
- אנו ממליצים להרגיל את התלמידים להשתמש בטיוטה לפני כתיבת התשובה, על מנת שהתלמיד יבנה את תשובתו בצורה המקיפה והמסודרת ביותר שבה יבואו לידי ביטוי ידיעותיו. על העמוד (הימני) שמשמש כטיוטה יש לכתוב 'טיוטה' ולמתוח קו אלכסוני.

## דגשים מרכזיים למבחן ההגבר – תכנית חדשה:

- א. במבחן ההגבר נדרש התלמיד לכתוב תשובות נושא חשוב לעבוד עם התלמידים על כתיבה מפותחת ומורחבת, שבה התלמיד מפגין שליטה בתמונה הכללית, לצד עמידה על פרטים היסטוריים.
- ב. התלמיד נדרש להשקיע מחשבה בבחירה נכונה של השאלות. כדי לכתוב תשובת נושא יש לבחור מראש את השאלה שבה התלמיד יכול להביא את מלוא ידיעותיו לידי ביטוי. מומלץ להנחות את התלמידים לכתוב ראשי פרקים לפני תחילת הכתיבה המפורטת.
- ג. כאשר תלמיד נדרש לענות לפי קטע מקור ("על פי הקטע") עליו להתייחס למקור. כאשר נדרש, בנוסף על כך, ביסוס על ידע ("על פי מה שלמדת") חובה להוסיף מידע נוסף ושונה מהמופיע במקור.
- ד. על התלמידים להכיר את המושג "מאפיינים" ולדעת להציג מאפיינים כאשר אלו נדרשים. לעיתים תלמידים כותבים על אירועים כאשר נדרשים מאפיינים, וחסרה אצלם ההכללה מעבר לאירוע הבודד.
- ה. התלמידים נדרשים לעיתים להביע עמדה ולבסס אותה. בביסוס העמדה יש לציין את העמדה, להציג אותה ולבסס אותה על מידע היסטורי.
- ו. בתכנית הלימודים החדשה על התלמידים לאתר מקורות ראשוניים או דעות היסטוריונים בתוך המקראה. בתשובות לשאלות אלה על התלמיד לציין את שם המקור ואת העמוד בו הוא מופיע.
- ז. בבחינה עם חומר פתוח, חשוב מאוד להדריך את התלמידים ללמוד היטב את החומר ולהיות בקיאים במקראה כדי שלא יצטרכו להשקיע את זמן הבחינה בחיפוש תשובות במקראה.
- ח. בבחינה עם חומר פתוח חשוב מאוד להדריך את התלמידים כי אין לצטט תשובות מתוך המקראה אם לא נדרשו לכך בשאלה. יש לכתוב את התשובות במילותיהם שלהם.

בהצלחה רבה

**פלה**

## נושא 4 — היהודים בתקופת מסעי הצלב

### פרק ראשון

#### 13. הקהילות היהודיות באשכנז בימי הביניים

א. לפניכם כמה בתים מפיוט מאת רבנו גרשום מאור הגולה. קראו את הבתים, וענו על השאלות שאחריהם.

אַלְיָד נְקָרָא אֵיוֹם וְנוֹרָא / אַל תִּסְתֵּר פְּנֵיךָ מֵרְאוֹת בְּצָרָה,

בְּקוֹם עֲלִינוּ בְּעֵלֵי מְאָרָה / בְּהוֹסְדָם יַחַד עֲצָה נְבֻעָרָה.

גוֹזְרִים עֲלִינוּ אֲדוֹן מְלֻקְרָאֵת / גּוֹאֲלֵנוּ שְׁמוֹ ה' צְבָאוֹת.

[...]

זֹאת בְּשִׁמְעֵי יַחֲרֵד לְבִי / זֹאת אֲשִׁיב תְּשׁוּבָה לְמְרִיבֵי,

חֲלִילָה לִי לְשִׁכְחִי וּלְעֲזָבִי / חַ טִיבֵת אֵל אֶלְקֵי אָבִי.

[...]

כְּשִׁמְעָם אֲמָרֵי כִּי נַעֲמוּ / כָּלָם יַחַד עָלֵי חוֹרְקִים שְׁגִימוּ ;

[...]

קָנָא לְכַבּוּד שְׁמָךְ אִם לֹא לְמַעַנְמוֹ / קָצָף גְּדוֹל קָצָף עַל מַעַנְיָמוֹ ;

רְשָׁעִים כִּי אֲמָרוּ, אֵיךְ אֲדוֹנֵינָמוֹ / רִיבָם יָרִיב יְקוֹם לְ גוֹנְנָמוֹ.

שְׂפָטָה מְשַׁפְּטֵי מְאֻנְשֵי חֲמָס / שְׁלֹא יִהְיוּ עוֹד בְּנֵיךָ לְמִסְמָס,

תְּהִי לָהֶם לְעֶזֶר וּמְנוּסָ / תִּסְעוּד לְבָבָם הַנִּשְׁבָּר וְנָמָס.

(א"מ הברמן [עורך] **בוריחד, ילקוט שירי תפילה עתיקים גם חדשים**, מוסד הרב קוק, תש"ה, עמ' קלא-קלב)

על פי הפרק "היהודים בקהילות הריין", **ציינו שני** מוטיבים שמאפיינים את הפיוט במאה העשירית בקהילות

היהודיות בריין.

**הסבירו** כיצד **כל אחד** מן המוטיבים שציינתם בא לידי ביטוי בפיוט זה.

על פי טענת הנוצרים ב"דוקטרינת העד", **הציגו** את תפקיד היהודים בעולם הנוצרי ואת היחס שהם ראויים לו.

**הסבירו** כיצד הפיוט עונה על הטענה של הנוצרים שהצגתם.

ב. **ציינו** מקור ראשוני **אחד** מן הפרק "היהודים בקהילות הריין" שאפשר ללמוד ממנו על פועלו הייחודי של רבנו

גרשום מאור הגולה. **הסבירו** כיצד אפשר ללמוד ממקור זה על פועלו של רבנו גרשום.

**ציינו** ערך אחד שרבנו גרשום מאור הגולה פעל לקידומו. **הציגו** כיצד ערך זה בא לידי ביטוי בפועלו.

**הסבירו** כיצד הייתם רוצים שערך זה יבוא לידי ביטוי בחייכם.

ג. הסבירו מדוע הניצחונות של צלאח אדין בארץ-ישראל הגבירו את המועקה בקרב הקהילות היהודיות באירופה.

קראו את דבריו של אברהם גרוסמן שלפניכם.

"בסוף המאה ה-12 ובראשית המאה ה-13 התעוררה בצרפת ובמרכזים יהודיים נוספים באירופה תנועה

משיחית יהודית שבעקבותיה התקיים גל עלייה חשוב לארץ-ישראל."

(א' גרוסמן, "ניצחונות צלאח אדין והתעוררות באירופה לעלייה לארץ-ישראל", בתוך: "בראריה וא' ריינר [עורכים],

וזאת ליהודה, מחקרים בתולדות ארץ-ישראל ויישובה, יד יצחק ברצבי, תשס"ג, עמ' 376)

בחרו באחד מן האישים האלה: רמב"ן, מהר"ם מרוטנברג, ריה"ל, וציינו את שמו.  
**הסבירו** כיצד האיש שבחרתם מוכיח בפעולותיו את דבריו של גרוסמן.  
 בתשובתכם התבססו על מקור כתוב אחד שכתב האיש שציינתם או על פעולה ציבורית אחת שלו.

**א. ציינו שני מוטיבים שמאפיינים את הפיוט במאה העשירית בקהילות היהודיות בריין**

– תיאור סבלו של העם בגלות.

– שנאה לרודפים ופולמוס נגדם.

– הצדקת הדין.

– בקשת גאולה – זכות אבות והכרת הגויים בעליונות ה'.

**הסבירו כיצד כל אחד מן המוטיבים שציינתם בא לידי ביטוי בפיוט זה:**

– תיאור סבלו של העם בגלות:

בא לידי ביטוי במילות הפיוט: "מראות בצרה"/"מענמו"/"בניך למסמס"/"לבבם הנשבר ונמס." – עם ישראל נמצא בצרה, בניו של הקב"ה הפכו "למסמס", ליבם של ישראל נשבר ונמס וכל זה מגודל הצרות.

– שנאה לרודפים ופולמוס נגדם:

שנאה לרודפים בא לידי ביטוי בפיוט בכינויים השונים כלפי הנוצרים: "בעלי מארה", רשעים. הפולמוס נגדם בא לידי ביטוי בהעמדת טענות הנוצרים מול טענות היהודים: "גוזרים עלינו אדון מלקראת/גואלנו שמו ה' צבאות." / "זאת אשיב תשובה למריבי חלילה לי לשכחי ולעזבי." -

– בקשת נקמה וגאולה:

"קצף גדול קצוף על מענמו"/"שפטה משפטי מאנשי חמס." / "תהי להם לעזר ומנוס" / "תסעוד לבבם הנשבר ונמס."

– הצדקת הדין:

"לא למענמו" – לעם ישראל אין זכויות כדי לגואלם.

**על פי טענת הנוצרים "בדוקטרינת העד", הציגו את תפקיד היהודים בעולם הנוצרי ואת היחס שהם ראויים לו**

ליהודים יש תפקיד בחברה הנוצרית – לשמש עדים לאמיתות הנצרות. עובדי אלילים שיפקקו בנצרות יופנו ליהודים (אויבי הנצרות) שיאמתו את הנבואות הכתובות בתנ"ך / באחרית הימים היהודים עתידים להכיר באמיתות של הנצרות.

מאחר שהיהודים ממלאים תפקיד חשוב בעולם הנוצרי, ומאחר שהם עתידים להתנצר באחרית הימים, אסור לפגוע בהם. היהודים הם כמו קין סובבים בעולם. האל הפיץ אותם בין האומות כדי להענישם. הם נסבלים בחברה הנוצרית, אף שהם אויביה המושבעים, בזכות החסד של הנוצרים. אסור להורגם אולם מצווה להשפילם ולבזותם כדי שכולם ידעו מה דינם של אויבי המשיח.

**הסבירו כיצד הפיוט עונה על הטענה של הנוצרים**

– על פי הפיוט, היהודים ידבקו באמונתם ולא יחליפו אותה לעולם [נגד טענת הנוצרים כי היהודים עתידים לקבל את הנצרות]. בפיוט: "חלילה לי לשכחי ולעזבי / חטיבת אל אלוקי אבי."

– על פי הפיוט, השפלת היהודים נעשית מקנאה [ולא כעונש, כפי שטענו הנוצרים] בפיוט: "כשמעם אמרי כי נעמו."

– על פי הפיוט הדבקות בה' והאמונה היהודית הן שיושיעו את היהודים. / גואלנו שמו ה' צבאות

**פירוט: מקראה, עמ' 17, 45-49.**

**ב. ציינו מקור ראשוני אחד המופיע בפרק "היהודים בקהילות הריין" שאפשר ללמוד ממנו על פועלו הייחודי של רבנו גרשום מאור הגולה. הסבירו כיצד אפשר ללמוד ממקור זה על פועלו של רבנו גרשום**

- עדות הרא"ש (שות הרא"ש מג ח):
- מן המקור לומדים כי הוא היה גדול חכמי התורה בדורות ואף חלק על התלמוד הבבלי והגאונים
- עדות רש"י (תחצו"ל סימן כא):
- מן המקור לומדים כי הוא ארגן את חיי הקהילה היהודית במגנצא ובאשכנז. תיקן תקנות.
- עדות רבנו תם:
- מן המקור לומדים כי הוא היה בעל השפעה גדולה על קהילות מחוץ לאשכנז.
- פיוטי רבנו גרשום:
- מן המקור לומדים שהוא נתן מענה רוחני לעם.

**ציינו ערך אחד שקידם רבנו גרשום מאור הגולה. הציגו כיצד קידומו של ערך זה בא לידי ביטוי בפועלו**

- הנהגה עצמאית ועצמאות מחשבתית: בכך שרגמ"ה תיקן תקנות חדשניות וייחודיות.
- תשומת לב לפרטים: בכך שרגמ"ה תיקן תקנות לטובת החלשים / תקנות שיכולות להיראות קטנוניות אך מסדירות את היחסים החברתיים.
- למידה עצמאית: בכך שרגמ"ה הנהיג בבית המדרש צורת למידה המאפשרת הבעה של מגוון דעות עצמאיות.
- הקשבה למגוון דעות: בכך שרגמ"ה הנהיג בבית מדרשו אווירה המאפשרת להשמיע דעות מגוונות. תתקבלנה תשובות אפשריות נוספות ומנומקות.

**הסבירו כיצד הייתם רוצים לקדם ערך זה בחיכם**

תתקבל כל תשובה הגיונית ומנומקת.

**פירוט: מקראה, עמ' 35-36, 45-47.**

**ג. הסבירו מדוע הניצחונות של צלאח אדין בארץ ישראל הגבירו את המועקה בקרב הקהילות היהודיות**

**באירופה**

ניצחונות צלאח אדין באו לאחר כיבוש ארץ ישראל על ידי הצלבנים שטענו כי היהדות טועה והנצרות צודקת. הצלחות הצלבנים יצרו מועקה – כי נראו כאילו הן מצדיקות את הנוצרים. ניצחונות צלאח אדין החריפו את המועקה – כיצד הנוצרים והמוסלמים מצליחים בכיבושיהם בארץ ישראל, ואילו היהודים, שארץ זו ניתנה להם, סובלים בגלות ואינם שבים לחיות בה. המאבק בין הנוצרים למוסלמים בארץ ישראל – ששניהם רדפו את העם היהודי, ביזו ודיכאו אותו והוא לא היה יכול להשיב להם כגמולם – החריפה את חווית הגלות של העם היהודי ואת משמעותה הדתית.

**בחרו באחד מאישים אלה: רמב"ן, מהר"ם מרוטנבורג, ריה"ל, וציינו את שמו. הסבירו כיצד האיש שבחרתם מוכיח בפעולותיו את דבריו של גרוסמן. בתשובתכם התבססו על מקור כתוב אחד שכתב האיש שציינתם או ועל**

**פעולה ציבורית אחת שלו**

- רמב"ן: מוכיח את דברי גרוסמן שהתקיימה תנועה משיחית יהודית במקור שכתב: פירושו על הפסוק "ושממו עליה אויבכם" – אין אפשרות לאף אומה להאחז בארץ ישראל מלבד עם ישראל. / איגרת שכתב לבנו מארץ ישראל. (איגרת הרמב"ן). איגרת זו נכתבה לאחר שהרמב"ן עלה לארץ ישראל כחלק מההתעוררות המשיחית של התקופה ובה הרמב"ן מתאר את המתרחש בארץ ישראל ואת הקשר ההדוק של העם לארצו.

פעולה שעשה: עלה לארץ ישראל בגיל 73 - מוכיח שהיה גל עלייה חשוב לארץ ישראל.

– מהר"ם מרוטנבורג: מוכיח את דברי גרוסמן שהתקיימה תנועה משיחית יהודית במקור שכתב:

פיוטים המבטאים את הכמיהה הגדולה שלו לארץ-ישראל, כמו "צמאה לתשועתה נפשי ותחלתי ממושכה". ובפעולה שעשה: ניסה לעלות לארץ-ישראל בשנת 1286 יחד עם קבוצה גדולה של יהודים (ניסיון העלייה של המהר"ם).

– ריה"ל: מוכיח את דברי גרוסמן שהתקיימה תנועה משיחית במקור שכתב: שירי ציון – כמו "ציון הלא תשאלו לשלום אסיריך" שנאמר בקינות לתשעה באב ופיוט זה ריה"ל מביע את הכמיהה העזה לארץ ישראל. ובפעולה שעשה: ניסה לעלות לארץ-ישראל בשנת 1140.

פירוט: מקראה, עמ' 103-132

#### **14. מסעי הצלב והתגובה היהודית**

א. על פי הפרק "גורמים למסעי הצלב", **הציגו שלושה** גורמים ליציאה למסע הצלב הראשון. קראו את דבריו של יהושע פראוור על מסע הצלב הראשון. "ראשונים ליציאה לדרך היו האיכרים. [...] הללו שיצאו להילחם בכופרים שמחוץ לארצם דרשו להתחיל באלה שבתוך ביתם".

(י' פראוור, **הצלבנים: דיוקנה של חברה קולוניאלית**, מוסד ביאליק 1985, עמ' 27)

על פי דבריו של פראוור, הסבירו מדוע פגעו הצלבנים ביהודים.

ב. לפניכם קטע מדבריו של ר' אליעזר בר נתן (ראב"ן) המתאר את מעשי הטבח ביהודים בגזרות תתנ"ו. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

ויהי ביום השלישי בחודש סיון [...] ויקומו עליהם האויבים ויהרגו בזדון טף ונשים נער וזקן ביום אחד, [...] גם בבוא האויב צעקו כולם לב אחד בקול גדול ופה אחד שמע ישראל וגו'. וגם מקצת הזקנים והחסידים נתעטפו בטליתות [...] וישבו להם בתוך החצר של ההגמון למהר עשות רצון יוצרם, ולא רצו לברוח החוצה לחיות חיי שעה כי מאהבה קיבלו עליהם דין שמיים [...] וגם חגרו נשים בעוז מותניהם וישחטו בניהם ובנותיהם וגם עצמן [...] לזאת וכזאת תצילנה אוזניים שומעות.

(ראב"ן, קונטרס גזרות תתנ"ו, מתוך: אוצר החכמה)

על פי הקטע, הציגו את התגובה של היהודים על פרעות תתנ"ו.

על פי הפרק "הרקע התרבותי לקידוש ה' בגזרות תתנ"ו", **הציגו** את ההסבר של גרוסמן לתגובה זו. על פי הפרק "מהלך האירועים – גזרות תתנ"ו", **הציגו שתי** דרכים אחרות שבאמצעותן התמודדו היהודים עם פרעות תתנ"ו (דרכים שאינן מוזכרות בקטע המקור).  
ג. על פי הפרק "נאום אורבן", **הציגו** את הדעה הרווחת בקרב ההיסטוריונים בנוגע להשפעה העיקרית של מסעי הצלב על מעמד היהודים בארצות הנוצריות באירופה. **ציינו** את הדעה של מיכאל טוך בעניין זה. תפילת "אב הרחמים" נוספה לתפילת השבת ברבות מקהילות ישראל. **הסבירו** מה אפשר ללמוד מכך על משמעותם של מסעי הצלב ותגובת היהודים עליהם בתודעה ההיסטורית היהודית עד ימינו.

#### **א. הציגו שלושה גורמים ליציאה של הצלבנים למסע הצלב הראשון**

- תפיסה דתית ולפיה הצליינות היא מעשה קיבוצי של כפרת עוונות [תפיסה שהתפתחה בעקבות פגעי טבע מרובים].
- שאיפה לאיחוד מחדש של הכנסייה המזרחית עם הכנסייה הקתולית.



– גידול דמוגרפי באוכלוסיית אירופה יצר שנוי במעמד האבירים. מסעי הצלב היו אמצעי להפחתת האלימות בתוך החברה נוצרית.

על פי דבריו של פראוור, הסבירו מדוע פגעו הצלבנים ביהודים לפני שיצאו למסע הצלב מכיוון שאחת ממטרות מסע הצלב הייתה להילחם בכופרים המוסלמים ולשחרר מידיהם את ארץ הקודש, הרי שטבעי היה לאיכרים להתחיל עם היהודים המקומיים שנתפסו כצולבי ישו ולהעביר אותם על דתם. פירוט: מקראה, עמ' 65-75.

ב. על פי הקטע, הציגו את התגובה של היהודים לפרעות תתנ"ו  
התאבדות על קידוש השם. יהודים סירבו להמיר את דתם ואפשרו לפורעים להרוג אותם. במקרים אחדים הם הרגו את בני המשפחה לפני שהפורעים הגיעו אליהם.  
הציגו את ההסבר של גרוסמן לתגובה זו  
המקור להתאבדות על קידוש השם הוא המשקל הרב שנתנו חכמי אשכנז בפסיקות הלכה לאגדות ומדרשי חז"ל שמהם עולה כי הקרבה עצמית היא דרך רצויה וראויה. / השנאה לנצרות / היחס לספר יוסיפון / היחס לפיוט / ציפייה משיחית.  
על פי מה שלמדתם, הציגו שתי דרכים אחרות שבאמצעותן התמודדו היהודים עם פרעות תתנ"ו  
– המרת דת – היו יהודים שהעדיפו להמיר את דתם כדי להישאר בחיים.  
– ניסיון לשחד את הפורעים – יהודי מיינץ שילמו סכומי כסף גדולים לגוטפריד מביוון ולפטר מאמיין כדי להציל את חייהם. מאוחר יותר שילמו גם לארכיבישוף ולרוזן המבצר.  
– ניסיון להסתתר או להתגונן – יהודים ממיינץ ניסו להתגונן במבצר בחסות הארכיבישוף והרוזן. בקלן הסתתרו היהודים בבתי ידידים עירוניים. בטרייר רוב הקהילה היהודית מצאה מחסה בארמון הארכיבישוף.

פירוט: מקראה, עמ' 81-86

ג. על פי הפרק "נאום אורבן", הציגו את הדעה הרווחת בקרב ההיסטוריונים בנוגע להשפעה העיקרית של מסעי הצלב על מעמד היהודים באירופה.

ההשפעה העיקרית באה לידי ביטוי בשינוי המעמד החברתי של היהודים בארצות נוצריות באירופה. לפני הפרעות הכנסייה או השלטונות המדיניים לא פגעו בחיים הקהילתיים של היהודים, וגם מעשי האלימות מצד האוכלוסייה הנוצרית היו מעטים. לאחר הפרעות הלכה והתעצמה העוינות של החברה האירופית. מלכי אירופה החלו לגרש את היהודים מארצותיהם. דמם של היהודים הותר להמונים, והצורך שלהם בהגנה חזקה יותר הגביר את התלות שלהם בנסיכים הנוצרים וחשף את חולשתם.

צינו את הדעה של מיכאל טוד בעניין זה

טוד: ההשפעה המרכזית של הפרעות הייתה לא במעמד של היהודים אלא בתודעה של יהודי אשכנז. תפילת "אב הרחמים" נוספה לתפילת השבת ברוב מקהילות ישראל הציגו מה אפשר ללמוד מכך על משמעותם של מסעי הצלב ותגובת היהודים עליהם בתודעה ההיסטורית היהודית בימינו.  
בעיני הדורות שאחרי פרעות תתנ"ו, תפילה זו אינה יפה רק לשעתה אלא היא מבטאת את כל הצרות והגזרות שעברו על העם היהודי מאז מסעי הצלב דוגמת המגפה השחורה / עלילות דם / פרעות ת"ח ות"ט / השואה. היא טומנת בחובה את הזיכרון ההיסטורי לאורך הדורות ואת המקום שאנו נותנים למי שנהרגו ונרצחו בפרעות במשך השנים כמודל לחיקוי. היוו מקור השראה לאומץ לב ולעוז ותעוזה להילחם נגד שונאי ישראל במאה ה-19.

פירוט: מקראה, עמ' 68-70, 88.

## פרק שני

### 15. ימי הביניים היהודיים

הציגו את המועד של תחילת ימי הביניים בהיסטוריוגרפיה היהודית.

על פי בן ששון, ימי הביניים היהודיים מתחילים בשנת 632 לספירה עם עליית האסלאם.

הסבירו שני נימוקים לבחירה במועד זה

נימוקים: מכיוון שמאז ועד לתנועה השבתאית [באמצע המאה ה' 16] חיי רוב היהודים בכל העולם היו אחידים בכל הקשור לאורח החיים הדתי שלהם / מכיוון שזו הפעם הראשונה מאז התקופה הפרסית שרוב יהודי העולם חיו תחת שלטון אחד / מכיוון שזו הפעם הראשונה שהיהודים חיו תחת שלטון הדתות המונותאיסטיות שיצאו מן היהדות וטענו לצדקתן.

אילו הייתם צריכים לתת שם לימי הביניים היהודיים, איזה שם הייתם נותנים? בססו את הצעתכם על

עובדה היסטורית.

כל שם שמתאים לנימוק יתקבל. עובדות שיכולות לנמק את השם:

– היהודים הפכו לעם עירוני.

– התפתחות גדולה של הספרות היהודית התורנית.

– מאבק מתמיד מול התרבות הסובבת.

– היהודים היו במעמד נמוך.

[ייתכנו תשובות אחרות]

פירוט: מקראה, עמ' 3–7

### 16. האומנות הנוצרית

הסבירו קביעה זאת [הציור והפיסול] ובססו את תשובתכם על המציאות החברתית באירופה בימי

הביניים.

החל מראשית ימי הביניים מספרם של יודעי קרוא וכתוב היה נמוך. מנגד הייתה זו תקופה של פעילות מיסיונרית נמרצת מצד הכנסייה. גם מאוחר יותר כשרוב תושבי אירופה המערבית קיבלו עליהם את הדת הנוצרית, כל אלה שלא ידעו לקרוא בספרי המקרא יכלו "לקרוא" על קירות הכנסייה את סיפורי המקרא לפי הפירוש הנוצרי, ואת המסרים החינוכיים והדתיים של הנצרות, כשהם "כתובים" באומנות ובפיסול.

הסבירו את המעמד התאולוגי של הנצרות ואת המעמד התאולוגי של היהדות בימי הביניים באמצעות

שני מאפיינים של אקלזיה ושני מאפיינים של סינגוגה.

אקלזיה: מסמלת את הנצרות – עומדת זקופה / עטורה בכתר מלכות / אוחזת גביע המסמל ניצחון ובו דמו של ישו שנשפך כדי לכפר על חטאי בני האדם.

סינגוגה: מסמלת את היהדות – עיניה מכוסות, כדי לסמל שלא הכירה באמת הנוצרית / כתרה נופל / אוחזת בידה מטה שבור / ביד השנייה היא אוחזת בלוחות הברית המטים לנפול, שמייצגים את הברית הישנה שהוחלפה בברית החדשה.

הדמויות אקלזיה וסינגוגה מאפיינות אך ורק את האמנות הנוצרית, ואין להן מקבילה באמנות

היהודית. הציגו הסבר לכך.

הנצרות נולדה מתוך היהדות, לכן היא צריכה כל הזמן להוכיח את עצמה / היהדות בימי הביניים לא הייתה דת מוחצנת / ביהדות יש איסור על עשיית פסלים.

היהדות קדמה לנצרות. היהדות עדיין רואה את עצמה כדת המקורית ואינה צריכה לתת לגיטימיות לנצרות שקוראת עליה תיגר. התייחסות אליו תיתן לה לגיטימיות.

פירוט: מקראה, עמ' 18.

**17. המעמד החברתי של היהודים בימי הביניים**

הסבירו יתרון אחד של מעמד "עבדי המלך".

בכך שהיהודים הם "עבדי המלך" הם נחשבים רכושו של המלך היכול לעשות בהם כרצונו. קיום היהודים בחסד השליט ולא בזכות עצמם. היתרון בכך הוא שהמלך מגן עליהם ומעניק להם זכויות.

הביאו דוגמה לכתב זכויות מן התקופה הקרולינגית

כתב הזכויות של לואי החסיד / כתב הזכויות של בישוף שפיירא.

הציגו יתרון אחד וחיסרון אחד של מעמד זה של היהודים. הסבירו כיצד היתרון והחיסרון של מעמד זה

באים לידי ביטוי בכתב הזכויות שבחרתם.

היתרון: בכתב הזכויות כתוב שהיהודים זכאים להגנה מאת המלך: "לקחנו תחת חסותנו" / "מי שיעשה

כזאת לא יוכל להימלט ומסכן את נפשו ואת רכושו."

החיסרון: היחס ליהודים הוא כאל רכוש המלך: "שיהיה ידוע לכם שאחרי שלקחנו את העברים תחת

הגנתו וחסותנו [...] איש אשר יחרוש עליהם רעה להמיתם [...] עליו לשלם לאוצרותינו עשר ליטרות

זהב."

פירוט: מקראה, עמ' 22-29.

**18. יהודי ירושלים בתקופת מסעי הצלב**

הציגו את הגורל של יהודי ירושלים

יהודי ירושלים שהתכנסו לתוך בית הכנת נשרפו חיים בבית הכנסת. הנותרים נמכרו לשבי בקהילות אירופה [איטליה ומצרים].

הציגו כיצד התייחסו הצלבנים לשיבת יהודים בירושלים

אסרו על יהודים לגור בירושלים.

צינו שני מקורות ראשוניים שאפשר ללמוד מהם על יחס זה והסבירו את המניע לו

מקור נוכרי: ויליאם מצור.

המניע: מכיוון שמגורים של לא־נוצרים בירושלים נתפס כחילול הקודש בעיני הצלבנים.

מקור יהודי: המשורר יהודה אלחריזי.

המניע: מכיוון שעל פי התפיסה הנוצרית היהודים הרגו את אלוהים [ישו], הם זכו ליחס רע במיוחד

והורחקו מירושלים.

פירוט: מקראה, עמ' 98-102.

## נושא 5 — שלושת העשורים הראשונים למדינת ישראל

### פרק ראשון

#### 19. יחסי ישראל ויהדות ארצות הברית

לפניכם קטע העוסק ביחסים בין מדינת ישראל ליהדות ארצות הברית. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

היחסים בין יהדות ישראל ליהדות ארצות הברית: אכן מרכז ותפוצות? כל יחסים הדדיים ובוגרים מבוססים על כבוד הדדי. במקרה של שתי הקהילות עליהן אנחנו מדברים, עליהם להתבסס בנוסף לכך על הערכים המשותפים של שתי הקהילות, שהם למעשה הערכים היהודיים הבסיסיים: ערבות הדדית, מחויבות לכלל ישראל ולברית של עם ישראל, פלורליזם וכבוד הבריות. אך כדי לכוון יחסים בוגרים עלינו גם להפנים כי אנחנו נמצאים במצב של "דו־מרכזיות", בו ישנם שני מוקדים מרכזיים של העם היהודי, השווים בערכם [...] החזון הציוני המקורי הניח כי במדינת ישראל יתכונן המרכז של העם היהודי, ומסביבו יהיו "תפוצות" יהודיות שיהיו משניות לו, לכן אני לא מקבלת את המינוח "תפוצות", שיוצר הייררכייה בין מדינת ישראל לשאר קהילות יהודי העולם. [...] כאמור, שני המרכזים שווים בערכם ובחשיבותם, והם משפיעים אחד על השני כל הזמן. הפנמה של תמונת המצב הזאת, שסותרת במידה מסוימת את החזון הציוני המקורי, היא נקודת הפתיחה לקראת בניית יחסים בוגרים יותר בין יהדות ארצות הברית לישראל. (ר' שבת בית־הלחמי, "ישראל ויהדות ארצות הברית", דברים אחרים, גיליון 2001)

12

- א. על פי הקטע, הסבירו מדוע המחברת מתנגדת לביטוי "תפוצות".  
 על פי המאמר "ישראל ויהדות ארצות הברית" מאת אורי פלדשטיין, **הציגו** את תפיסתו של מרדכי קפלן בנוגע ליחסי מדינת ישראל והתפוצות.  
על פי הקטע, ציינו אם המחברת מסכימה עם תפיסתו של קפלן או מתנגדת לה. **נמקו** את תשובתכם.  
 ב. על פי המאמר "ישראל ויהדות ארצות הברית" מאת אורי פלדשטיין, **הציגו** תפיסה המנוגדת לתפיסתו של קפלן בנוגע ליחסי ארץ־ישראל והתפוצות.  
**ציינו** עם איזו מן התפיסות האלה אתם מסכימים: התפיסה שבאה לידי ביטוי בקטע א תפיסתו של קפלן שהצגתם או התפיסה המנוגדת לתפיסתו של קפלן שהצגתם. **נמקו** את תשובתכם על פי עולם הערכים שלכם.  
 ג. על פי הפרק "מדיניות החוץ של ישראל" – הנושא מן הספר "השיבה לציון", ידעו יחסי שתי המדינות עליות ומורדות בעשורים הראשונים לאחר הקמת מדינת ישראל.  
 בחרו **בשלושה** אירועים ביחסים בין ישראל לארצות הברית **והציגו** אותם על פי הסדר הכרונולוגי שבו התרחשו:  
**ציינו** את השנה שבה התרחש כל אחד מן האירועים, **והסבירו** אם הוא מבטא שגשוג או שפל ביחסי שתי המדינות.

#### יחסי ישראל ויהדות ארה"ב

- א. על פי הקטע, הסבירו מדוע המחברת מתנגדת לביטוי "תפוצות".  
 כי המושג "תפוצות" יוצר "הייררכייה" בין מדינת ישראל לשאר קהילות יהודי העולם, והמחברת חושבת שהיום מתקיימים שני מוקדים שווים בערכם של העם היהודי.

על פי המאמר "ישראל ויהדות ארצות הברית" מאת אורי פלדשטיין, הציגו את תפיסתו של מרדכי קפלן בנוגע ליחסי ארץ-ישראל והתפוצות.

מדינת ישראל היא מקור זמני להקרנת התרבות היהודית עד אשר התפוצה תשווה לה במובן זה, ותיווצר אחדות אמיתית ביניהן. הישות היהודית העולמית מורכבת ממרכז היסטורי בארץ-ישראל ומקהילות בתפוצות, שאין ביניהם זהות מוחלטת במהות, אולם הם שווים במעמדם. הציונות היא הערובה היחידה להמשך הקיום היהודי.

על פי הקטע, ציינו אם המחברת מסכימה עם תפיסתו של קפלן או מתנגדת לה. נמקו.  
המחברת אינה מסכימה עם תפיסתו של קפלן מכיוון שלטענתה היהדות מתפתחת בשני מוקדים בו-זמנית ובאופן שווה. לדבריה, שני המרכזים שווים בערכם ובחשיבותם, והם משפיעים אחד על השני.

פירוט: מקראה, עמ' 7-8

ב. על פי המאמר "ישראל ויהדות ארצות הברית" מאת אורי פלדשטיין, הציגו תפיסה המנוגדת לתפיסתו של קפלן.

תפיסתו של בן גוריון: החיים היהודיים בתפוצות קשורים בדרכים שונות במדינת ישראל. מדינת ישראל היא במרכז וחובת המדינה לפעול למען קיבוץ גלויות. (לעומת קפלן שהכיר בייחודו של קיום יהודי בתפוצות.

ציינו עם איזו תפיסה אתם מסכימים (התפיסה שבקטע או תפיסת קפלן או התפיסה המנוגדת שהצגתם). נמקו על פי עולם הערכים שלכם.  
תתקבל כל תשובה הגיונית ומנומקת.

פירוט: מקראה, עמ' 7-8

ג. על פי הפרק "יחסי ישראל וארצות הברית," ידעו יחסי שתי המדינות עליות ומורדות בעשורים

הראשונים לאחר הקמת מדינת ישראל. בחרו בשלושה אירועים ביחסים בין ישראל לארצות הברית והציגו אותם על פי הסדר הכרונולוגי שבו התרחשו: ציינו את השנה שבה התרחש כל אחד מן האירועים, והסבירו אם הוא מבטא שגשוג או שפל ביחסי שתי המדינות.

1947	ההצבעה באו"ם על הקמת מדינה יהודית. מבטאת שגשוג, מכיוון שארצות הברית תמכה בהקמת המדינה.
1948-1947	מלחמת העצמאות. מבטאת שפל ביחסים, מכיוון שארצות הברית השתתפה בחרם על מכירת הנשק לישראל.
1951	סיוע כספי לישראל. מבטא שגשוג, מכיוון שארצות הברית סייעה לישראל.
1956	מלחמת סיני. מבטא שפל, מכיוון שארצות הברית סירבה לתמוך בישראל במלחמה ואף גינתה אותה ודרשה ממנה לסגת מסיני.
1967	לאחר מלחמת ששת הימים. מבטא שגשוג, מכיוון שארצות הברית הפכה לספקית הנשק של ישראל.
1978	הסכם קמפ דייוויד/הסכם השלום בין ישראל למצרים. מבטא שפל, בגלל סיוע של ארצות הברית למצרים בתחום הצבאי.
1982	התנגדות לפעולות של ישראל לאחר מלחמת לבנון. מבטא שפל, בגלל חוסר התמיכה

## 20. חזון מדינת התורה בשנותיה הראשונות של המדינה

לפניכם קטע מתוך דבריו של הרב שלמה גורן בענייני דת ומדינה. קראו את הקטע, וענו על השאלות שאחריו.

הניסיון להפריד בין הדת למדינה דומה לניסיון הפרדת הנשמה מן הגוף. ניסיון זה יביא בהכרח לניתוק הזיקה והקשר בין העם היהודי בתפוצות לבין מדינת ישראל, מאחר שעיקר קיומה של הגולה היהודית מושתת על הזיקה לדת ישראל ולתורתו...

ההיסטוריה רבת התמורות והיגון של עם ישראל מוכיחה שכל ניסיון שנעשה, מבפנים או מבחוץ, להפריד בין ישראל, כלאום, לבין אביהם שבשמיים, ולו גם במסווה של העברת הדת לתחום ענייני של הפרט, נדון לכישלון והמיט שואה על העם גם מבחינה לאומית...

נוסף לכך, הרי כל זכויותינו על ארץ-ישראל מבוססות על התורה ועל חזון הנביאים... יהיה זה משגה חמור ביותר, לכרות במו ידינו ענף זה שאנו יושבים עליו, ושבצילו אנו חוסים מבחינה משפטית, מוסרית והיסטורית. כי אין בכוח ההיסטוריה עצמה, כשאינה מלווה בערכים מקודשים של תרבות ומסורת, להעניק לעם את ייחודו ואת זכויותיו, כאשר התנהגותו ואורח חייו נוגדים ערכים אלו...

אומנם ישנם יחידים, גם בחוגים הדתיים, שדוגלים בהפרדה בין הדת והמדינה, וטעמם ונימוקם עימם. הם טוענים שהשימוש בחוקי המדינה כאמצעי כפייה בנושאי דת, יוצר ׀ אקציה [פעולת נגד] ומעורר שנאה נגד הדת. אומנם, יש משהו מן האמת בטענות אלו, אך גם בפתרון בעיה זו, אנו חייבים להישען על התורה ועל ההלכה... אבל כאשר הדבר נוגע לקביעת צביון החיים לעם כולו, מחייבת התורה ומחייב מוסר הנביאים כפייה ממלכתית, כדי ליצור את המשטר החברתי המתוקן.

(הרב ש' גורן, "לבעיות דת ומדינה", בתוך: א' אילני, דת, חברה ומדינה, משרד החינוך ומט"ח, 2006 עמ' 21)

א. על פי המאמר "רשות הרבים" מאת אביעד הכהן, **הציגו** את התפיסה של ראשי התנועה הציונית בנוגע ליחס הראוי בין הדת למדינה.

על פי הקטע, **הסבירו** את המחלוקת בין הרב גורן לראשי התנועה הציונית, **והציגו שניים** מנימוקיו של הרב גורן.

ב. **צינו** עם אילו מן הנימוקים של הרב גורן אתם מזדהים. **נמקו** את תשובתכם על פי עולם הערכים שלכם.

ג. על פי המאמר "עיצובה וגיבושה של הרבנות הצבאית" מאת אהרן קמפינסקי, **הציגו** את התפיסה של הרב גורן

בנוגע לצביון היהודי של צה"ל, **והציגו שתי** דוגמאות מן המערכת הצבאית שבהן ביקש הרב גורן להביא לידי ביטוי את תפיסתו.

ד. על פי המאמר "הנהגת גוש אמונים – אידאולוגיות שונות במבחן העשייה המשותפת", **הציגו** את המטרה של גוש אמונים כפי שהיא באה לידי ביטוי במסמך היסוד שלה.

ה. **הציגו רעיון אחד** המשותף לתפיסה של הרב גורן, הבאה לידי ביטוי בקטע, ולתפיסה של אנשי גוש אמונים בנוגע לארץ-ישראל.

## 20. חזון מדינת התורה בשנותיה הראשונות של המדינה

א. על פי המאמר "רשות הרבים" מאת אביעד הכהן, **הציגו** את התפיסה של שניים מראשי התנועה הציונית בנוגע ליחס שבין הדת והמדינה.

הפרדה בין דת למדינה / השארת הדת ברשות היחיד.

על פי הקטע, **הסבירו** את המחלוקת בין הרב גורן לראשי התנועה הציונית, **והציגו שניים** מנימוקיו.

המחלוקת היא על מקומה של הדת במדינה. לדעת הרב גורן אין להפריד בין הדת למדינה. נימוקיו:

- הקשר שבין העם לארצו הוא כמו הקשר בין גוף לנפש.
  - ניתוק בין דת למדינה יביא לניתוק בין ישראל שבתפוצות למדינת ישראל.
  - זכותנו על ארץ־ישראל מבוססת על התורה ועל חזון הנביאים.
  - התורה היא הבסיס המוסרי, המשפטי וההיסטורי של עם ישראל בישיבתו בארץ־ישראל
  - התורה יוצרת את המשטר החברתי המתוקן
- עם אילו מן הנימוקים של הרב גורן אתם מזדהים? נמקו על פי עולם הערכים שלכם
- יתקבל כל נימוק הגיוני.

פירוט: מקראה, עמ' 122–124.

ב. על פי המאמר "עיצובה וגיבושה של הרבנות הצבאית" מאת אהרון קמפינסקי, הציגו את התפיסה של הרב גורן בנוגע לצביון היהודי של צה"ל.

- צה"ל צריך לקיים אורח חיים דתי כחלק מתפיסת האחדות והממלכתיות היהודית / צבא ישראל צריך להיות מושתת על הדת היהודית ודרכו צריכה לינוק מתוך קדושה. לכן:
- הצבא צריך להיות מותאם גם לחיילים דתיים בכל מקום ובכל זמן.
- אין ליצור "גטו" דתי בצבא.
- יש לקבוע אורח חיים דתי לכל הצבא ולא רק לחלק מן היחידות.
- יש חיילים שאינם מכונים דתיים אך חשוב להם שלא להיכשל באיסורי שבת וכשרות.

הציגו שתי דוגמאות מן המערכת הצבאית שבהן הרב גורן ביקש להביא לידי ביטוי את תפיסתו

- הקמת הרבנות הצבאית – הרב גורן ראה ברבנות צבאית סמכות הלכתית לצבא ולא רק גוף שאחראי לתת מענה לחייל הדתי.
- הרב גורן התנגד ליחידות דתיות נפרדות מכיוון שחשש שכך ייווצר "גטו" דתי בצבא / יגרום לווייתור על אורח חיים דתי לצבא כולו / חיילים שאינם מכונים דתיים גם רוצים להקפיד על שבת וכשרות.
- חיל דת – הרב גורן תמך בהקמת חיל דת שתהיה לו אחריות גם על הווי דתי וחינוך.

פירוט: מקראה, עמ' 109–108, 111, 118.

ג. על פי המאמר "הנהגת גוש אמונים – אידאולוגיות שונות במבחן העשייה המשותפת," הציגו את המטרה של תנועת גוש אמונים כפי שהיא באה לידי ביטוי במסמך היסוד שלה.

- להביא להתערורות גדולה בעם ישראל / תנועה לחידוש ההגשמה הציונית.
- הגשמת החזון הציוני במלוא היקפו.
- התכלית היא גאולה שלמה לעם ישראל ולעולם כולו.

הציגו רעיון אחד המשותף לתפיסה של הרב גורן ולתפיסה של אנשי גוש אמונים בנוגע לארץ־ישראל.

- הבסיס לקיום היהודי בארץ־ישראל הוא התורה / קיומנו בארץ־ישראל צריך להישען על תורת ישראל. הזכות של עם ישראל על ארץ ישראל מבוססת על התורה ועל חזון הנביאים / על התרבות והמסורת היהודית.

פירוט: מקראה, עמ' 25–27, 159.

## פרק שני

### 21. התפתחות ההתיישבות

על פי המאמר "מדיניות ההתיישבות בישראל בשנות החמישים" מאת אבי פיקאר, ציינו מי היו העולים שהופנו לעיירות הפיתוח. בתשובתכם התבססו על שני רכיבים מן הטבלה שבעמוד 17.

- עולים מצפון אפריקה.
- עולים מאסיה.
- עולים מאירופה.

- בטבלה -

על פי העמודה "ייצוג בעיירות הפיתוח ביחס לייצוג האוכלוסייה", הייצוג הגבוה ביותר הוא של העולים מצפון אפריקה - 2.5%.

בעמודה 5- הייצוג של עולי צפון אפריקה בעירות הפיתוח בצפון ובדרום הוא 4%.

פיקאר טוען במאמרו כי מדיניות פיזור האוכלוסייה הייתה מנוגדת למדיניות מיזוג גלויות. הסבירו את הסיבה לכך.

- כי מדיניות פיזור האוכלוסייה - משמעותה העברת אוכלוסיית העולים לרחבי הארץ - פריפריה בדרום ובצפון. ואילו מדיניות מיזוג גלויות - באה לחבר בין עולים מגלויות שונות.

אולם מדיניות פיזור האוכלוסייה יצרה חוסר מיזוג בין גלויות שונות משום שרק עולים שלא היו להם קרובים במרכז הארץ/לא הבינו את המתרחש בארץ והיו תלויים באופן מוחלט ברשויות, כמו יהודי צפון אפריקה, הגיעו ונשארו בעיירות הפיתוח בפריפריה וכך לא נוצר מיזוג גלויות בין העולים מארצות ומתרבויות שונות.

- משום שלא כל קבוצות העולים הופנו לעיירות הפיתוח במידה שווה (רק עולים מעטים ממזרח אירופה נשלחו לעיירות הפיתוח) וכך נוצר מצב שבו רוב האוכלוסייה בעיירות הפיתוח מוצאה היה מאותה גלות ולא נוצר בהן מיזוג גלויות.

בחרו במקור ראשוני אחד (חזותי או מילולי) מן המאמר. ציינו אותו (באיזה עמוד נמצא ומהו המקור,) והסבירו אם הוא מחזק את הטענה של אבי פיקאר או מחליש אותה.

- תמונה בעמ' 16 - עולה ממרוקו אופה בתנור מסורתי - מחזק את הטענה בכך שבפיזור האוכלוסייה לא נעשה מיזוג גלויות והראיה שרואים רק עולה ממרוקו בפריפריה.

- ברגינסקי עמ' 17 - "אינני יכול לשלוח יהודים ממרכז אירפה לפחון כי זה משפיע ישירות על העלייה מפולין". - מחזק את הטענה בכך שפיזור באוכלוסייה היה ללא מיזוג גלויות כי לפי הציטוט יהודים ממרכז אירופה לא נשלחו לפחונים.

- הערה 29, הערה 30 - "אי אפשר לשלוח את היהודים מאירופה כמו ששולחים את יהודי צפא"פ." - מחזק את הטענה בכך שהציטוט מוכיח שלא שלחו יהודים מגלויות שונות לפריפריה אלא היה יחס שונה לעולי מאזורים שונים ללא יצירת מיזוג גלויות.

- תמונה בעמ' 20 - עולה ממרוקו ועולה מרומניה - מחליש את הטענה כי רואים בתמונה עולות חדשות מגלויות שונות יחד באותה מעברה מה שמלמד על מיזוג גלויות..

פירוט: מקראה, עמ' 16-20.

### 22. המיעוטים בישראל

על פי הפרק "המיעוטים בישראל", הציגו את ההתחייבות של ישראל במגילת העצמאות כלפי המיעוטים במדינה.

לקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה [וכן קריאה לערבים ליטול חלק בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ונציגות מתאימה בכל המוסדות] / להעניק זכויות אדם ואזרח כפרטים.



הציגו דוגמה אחת מן העשורים הראשונים שלאחר קום המדינה למימוש ההתחייבות של מדינת ישראל כלפי המיעוטים.

- שירותי בריאות לכל המגזרים.
- החלת חוק חינוך חובה על החברה הערבית והתאמת תוכניות הלימודים למגזר.
- הכרה בחופש הפולחן של בני כל הדתות.
- מועדי כל הדתות נקבעו כימי חופשה במערכת החינוך.
- חוק האוסר אפליה על רקע דתי במקום העבודה.
- בתי הדין של כל אחת מן הדתות יוכלו לשפוט את בני דתם בנושאי נישואין, גירושין וירושה / הענקת כל הזכויות הדתיות לבני כל הדתות.
- קביעה כי לשפה הערבית מעמד של שפה רשמית שנייה / חובת פרסום מודעות רשמיות של השלטון בערבית / שידורים באמצעי התקשורת הממלכתיים בערבית / כיתוב בערבית על מטבעות, שטרות ושלטי חוצות / היתר לנאום בכנסת ולעתור לבתי המשפט בערבית.

#### הנחות היסוד

- המיעוט הערבי הוא בעיה ביטחונית.
- היעדים הציוניים קודמים לערכים הדמוקרטיים / השיקולים הביטחוניים קודמים לשיקולים של שמירה על זכויות האזרחים הערבים.

#### הסבירו כיצד אחת ההנחות באה לידי ביטוי במקרה אחד בעשורים הראשונים

- המיעוט הערבי הוא בעיה ביטחונית: הביטוי: פיטורים של מורים ומנהלים שהדגישו את הלאומיות הערבית בגלל העדפת הציונות על פני הזכויות של האזרחים הערבים. / איגוס של ערבים מוסלמים לצה"ל.
- היעדים הציוניים קודמים לשיקולים של שמירה על זכויות הערבים: הביטוי: החלת המשטר הצבאי בכפרים הערביים משום שראו בערבים בעיה ביטחונית. / פרשת כפר קאסם.

פירוט: עמ' 48-53.

#### 23. מהפכות תרבותיות

הציגו את שני השלבים בתהליך השינוי שעוברת מהפכה תרבותית על פי מקס ובר.

- השלב הכריזמטי – טלטלה. הגדרה מחדש של הסדר החברתי.
- השלב הרוטיני – מיסוד הישגי המהפכה. שקיעה ליוס'יום. העלאת ביקורת וכמיהה למשהו חדש.
- הסבירו כיצד כל אחד משלבים אלה בא לידי ביטוי במדינת ישראל בתחום הכלכלי.
- בכך שבראשית שנות המדינה היא נוהלה על ידי מפלגה סוציאליסטית ששלטה בכוחות השוק החופשי והגבילה אותם.
- דמות הסוציאליסט הייתה מודל חיים רצוי לעולים החדשים.
- האינטרס האישי הוכפף למען המטרה הקולקטיבית.
- ערכי ההתנדבות והתרומה לכלל הועמדו במרכז, וחומרנות ונהנתנות נחשבו מגונים.
- בכך שבסוף שנות השמונים החלה תקופת האולטרה-קפיטליזם שבה צומצמה מעורבות הממשלה בכלכלה, ביטול הסובסידיות, פיקוח על מטבע חוץ.
- רמת החיים בישראל זינקה והצריכה לנפש גדלה מאוד.
- ישראל הפכה לחברת שפע קפיטליסטית חומרנית שבה היחיד הופך להיות יחידת צריכה ולא יחידת ייצור.

בחרו באחד מן השלבים שהצגתם וציינו אותו. הביעו דעתכם, מה הייתם רוצים לשמר משלב זה? נמקו את תשובתכם על פי עולם הערכים שלכם.

- השלב הכריזמטי: הסתפקות במועט, שותפות, נתינה, שוויון, מסירות.
- השלב הרוטיני: זכויות הפרט, מימוש עצמי, הכרה בשונות, חירות.

#### 24. בניין הדמוקרטיה בתנאי משבר

בחרו בשניים מן הנקודות האלה והסבירו את טענתה בנוגע לכל אחת מן הנקודות שציינתם. התבססו על עובדות היסטוריות.

- התכנים החברתיים: שני האירועים היו מחאה נגד אפליה על רקע עדתי.
- הנסיבות שהביאו להתפרצות: תחושת קיפוח בשכונות העוני או: תנאים קשים בשכונות העוני או: תחושת זלזול בתרבות המזרחית.
- האירועים עצמם: הפגנות אלימות בשני האירועים.
- דרך הטיפול בהם: הקמת ועדת חקירה (בואדי סאליב) ועדה ציבורית (בפנתרים השחורים) ומסקנת הוועדות: אין אפליה, יש מצוקה.
- הממשלה לא נתנה דעתה להיבט המהותי של תחושת הזלזול, אלא הציעה מענה מעשי-כלכלי.
- השלכותיהם על החברה הישראלית: הצפת תחושת הקיפוח. מתן פתרונות בתחום הכלכלי. מתן הטבות לאוכלוסייה החלשה.

לטענתה, בשני המקרים החמיצה מדינת ישראל את ההזדמנות למסד זכויות מחאה. הציגו עובדה

היסטורית שאפשר לבסס עליה את הטענה.

- המשטרה פעלה נגד המפגינים ביד קשה.
- המשטרה לא נתנה אישור להפגנות.
- המשטרה עצרה את מובילי ההפגנות.

פירוט: עמ' 143-149